

OBNOVA

ČASOPIS ZA KULTURU, DRUŠTVO I POLITIKU

TEMA BROJA:
KOMUNIZAM I SOCIJALIZAM

Broj 13

Zagreb, listopad 2020.

Obnova
Časopis za kulturu, društvo i politiku

Nakladnik

Udruga „Obnova“
Ogranak Matice hrvatske u Velikoj Gorici

Za nakladnika

Marko Paradžik

Glavni i odgovorni urednik

Marko Paradžik

Voditelj uredništva

Davor Dijanović

Uredništvo

Goran Dejanović

Edin Muftić

Marin Sabolović

Urednik rubrike „Umjetnost“

Ante Brešić Mikulić

Tajnica uredništva

Nera Meštrović

Znanstveni odbor

dr. sc. Krunoslav Brčić-Kostić, Institut „Ruđer Bošković“
doc. dr. sc. Tado Jurić, Hrvatsko katoličko sveučilište
prof. dr. sc. Stipe Kutleša, Institut za filozofiju
doc. dr. sc. Petar Tomev Mitrikeski, Fakultet filozofije i religijskih znanosti

Recenzenti

prof. dr. sc. Tihomir Hunjak, professor emeritus

prof. dr. sc. Mijo Korade, professor emeritus

doc. dr. sc. Vlatka Vukelić

dr.sc. Matijas Baković

Lektura

Tihana Pšenko Miloš

Grafički dizajn, prijelom i priprema za tisak

Tomislav Mustač

Fotografije uz članke vezane uz temu broja

Nera Meštrović

Tisak

Tiskara Zebra

ISSN

1849-0697

Mrežne stranice

www.obnova.com.hr

E-pošta

casopis.obnova@gmail.com

Autori

Dominik Andreić, univ. bacc. hist.dominik.andreic.hr@gmail.com
Goran Andrijanić, mag. novinarstvagoranan@gmail.com
Lucian Borić, mag. croat.boriclucian@gmail.com
Ante Brešić Mikulić, mag. art.ante.b.m@hotmail.com
Anton Cetin, akademski slikar.....acetineve@sympatico.ca
Ivan Knezović, student prava.....ivanknezovic92@gmail.com
Damir Kopljar, bacc. hist.damirhuawei14@gmail.com
Andrej Kozina, univ. bacc. croat. et phil.akozina2@gmail.com
Dino Ljubić, univ. bacc. ing. naut.uvelavristina@gmail.com
Leo Marić, mag. hist.leomarić91@gmail.com
Franjo Matanović.....franjomatanovic@gmail.com
Danijel Mataković, student ekonomije.....danijelmatakovic@gmail.com
Nera Meštrović, mag arch., mag. ling.nera.mestrovic@gmail.com
Ivo Mišur, mag. ing.ivo.misur@gmail.com
Ivan Novokmet, mag. nov.....ivannovokmet88@gmail.com
Marko Paradžik, mag. iur.theodospara@gmail.com
Ivan Pepić, mag. pol., mag. stud. eur.ivan.pepic@idpi.ba
Igor Petrić.....igorpetric1@gmail.com
Davor Stipan, mag. hist. art.....davorstipan@gmail.com
Dražen Stojanović, vjeroučitelj.....drazen_rama@hotmail.com
Dominik Tomić, student PMF-a.....dominiktomic848@gmail.com
Jure Trutanić, mag. hist., mag. paed.....jure.trutanicffst@gmail.com
Mate Vodarević, mag. iur.

SADRŽAJ

	Riječ urednika	7
TEMA BROJA	Goran Andrijanić RAZGOVOR S RYSZARDOM LEGUTKOM	14
	Dominik Tomić SOVJETSKA RUSIFIKACIJA SREDNJE AZIJE	23
	Damir Kopljar RAZGOVOR S JOSIPOM MIHALJEVIĆEM	37
	Leo Marić SOCIALISM ACROSS THE IRON CURTAIN: SOCIALIST PARTIES IN EAST AND WEST AND THE RECONSTRUCTION OF EUROPE AFTER 1945 (JAN DE GRAAF)	47
	Marko Paradžik RAZGOVOR S VLADIMIROM ŠUMANOVIĆEM	58
	Lucian Borić POVIJEST GOLOG OTOKA (MARTIN PREVIŠIĆ)	69
	Dominik Andreić RAZGOVOR S JOSIPOM JURČEVIĆEM	80
RAZNO	Ivan Knezović CARL SCHMITT, MARAKEŠKI SPORAZUM I ISTANBULSKA KONVENCIJA	107
	Ivan Pepić HAŠKI KRIVOLOV: ANALIZA DOKAZA O CILJEVIMA ZAJEDNIČKOGA ZLOČINAČKOGA POTHVATA U PREDMETU IT-04-74 (MIROSLAV TUĐMAN)	128
	Anton Cetin PRIKAZ RADOVA	145
UMJETNOST	Dino Ljubić THE LAST DOOR - PIKSELIZIRANI SVIJET LOVRCRAFTA I LYNCHA	157
	Ante Brešić Mikulić STAROKATOLIČKA CRKVA U BOGOMOLJU NA OTOKU HVARU	160
	Andrej Kozina 1917.	170
	Nera Meštrović URBANO ISTRAŽIVANJE – KOMENTAR UZ FOTOGRAFIJE 13. BROJA OBNOVE	177

Davor Stipan BOTTICELLI	189
Davor Stipan ASSUNTA	193
Ivo Mišur CRTICE S ISTOKA	197
Dominik Tomić QUIANG	213
Danijel Mataković ZEMLJA JE BILA CRVENA	218
Mate Vodarević ANTIŠA	220
Franjo Matanović IZNAD SUMRAKA	232
Igor Petrić SPOZNAJA NEMOGUĆEG - (PUTOVANJE KROZ PROŠLOST, MALO LIJEVO, MALO DESNO I NATRAG)	233
Dominik Tomić U ŠETNJI KRAJ MARXOVA EPITAFU	237
Franjo Matanović OGLEDALO U KOMUNIZMU	239
Jure Trutanić ANTEMURALE CHRISTIANITATIS	240
Ivan Novokmet OJ SINE RODA HRVATSKOGA	241
Jarmila Gospodnetić RIBOLOVAC	242
Dražen Stojanović MEMENTO MORI	244

Stručni rad

Rukopis zaprimljen: 26. siječnja 2020.

Rukopis prihvaćen za tisak: 8. srpnja 2020.

Sovjetska rusifikacija Srednje Azije

Autor: **Dominik Tomić**¹

Sažetak: U radu se problematizira jezična represija središnje sovjetske vlasti na području srednjoazijskih republika (kazaška, kirgiska, tadžička, turkmenska i uzbečka SSSR) u vidu jezične politike porusivanja neruskih naroda. Obraduje se povijesna pozadina ruske jednojezične politike u SSSR-u na temeljima sličnih politika jezične represije i zabrane neruskih jezika u Carskoj Rusiji te povezanost iste s kulturnim i protuvjerskim politikama, kao i pristranom revizijom povijesti na prostoru „Sovjetske Srednje Azije“. Unatoč višedesetljetnom porusivanju, s vrhuncem u pedesetim i šezdesetim godinama XX. stoljeća, proruska jezična ideologija nije postigla žel-

¹ Student znanosti o okolišu na Prirodoslovno-matematičkom fakultetu u Zagrebu, Milana Rešetara 15, Zagreb, dominiktomic848@gmail.com

jeni uspjeh te su raspadom Sovjetskoga Saveza dokinute sve njezine odrednice u novonastalim srednjoazijskim državama.

Ključne riječi: *SSSR, Srednja Azija, rusifikacija, jezična represija, jezična ideologija, jezična politika*

1. Uvod

Jezik (fr. *langage*) je vjerojatno najvažnije pojedinačno obilježje ljudske vrste², univerzalna ljudska institucija koja pokazuje veće ili manje razlike među zajednicama te se postupno mijenja u vremenu.³ Početno razlikovanje jezika u čovjekovom predcivilizacijskom razvoju⁴ odraz je genetičke raznolikosti kao posljedice prostorne raspodjele prvotnih ljudskih zajednica.⁵ Izum pisma uvelike je olakšao i ubrzao komunikaciju za potrebe robne razmjene pa je sve snažnije povezivanje različito udaljenih ljudskih zajednica te usložnjavanje međuljudskih odnosa (podjela rada, društveni ustroj, društvene institucije) obogatilo proces lingvističke evolucije za društvene, kulturne i političke utjecaje, koji u današnjem globaliziranom

² Bernard Comrie, Stephen Matthews, Maria Polinsky, Atlas jezika, Stanek (2004), 10.

³ „Jezik“, Hrvatska enciklopedija Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža (<https://enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=29130>, pristupljeno 27. 4. 2020.).

⁴ Čovjekov razvoj od pojave hominida do poljoprivredne revolucije (domestifikacije žitarica) u predlončarskom neolitiku B (oko 9500 g. pr. Kr.) koja je omogućila prijelaz lovačko-sakupljačkih nomada na sjedilački način života u područjima tzv. riječnih civilizacija, kultura uz obale Međurječja i Nila. Fanny Alvaro, Conxita Royo, Jose Miguel Soriano, „Wheat: A Crop in the Bottom of the Mediterranean Diet Pyramid“, u: Borna Fuerst-Bjeliš (ur.), *Mediterranean Identities: Environment, Society, Culture*, Books on Demand (2017), 383–384.

⁵ Na temelju činjenice da susjedne populacije na genetičkom stablu obično govore jezicima iz iste ili srodne jezične porodice, odnosno povezanosti genetičkoga i jezikoslovnoga stabla, građena je suvremena podjela jezika u jezične porodice. Luigi Lucca Cavalli-Sforza, *Geni, narodi i jezici*, Algoritam (2008), 148–150.

društvu predstavljaju prevladavajući čimbenik jezičnih promjena.⁶

Jezik je važna, ako ne i presudna sastavnica identiteta svake ljudske zajednice, jer predstavlja sredstvo za izražavanje pripadnosti i jedinstvenosti⁷, kao i kulturnoga prijenosa društvenih identiteta na mlađe pripadnike zajednice.⁸ Snaga jezika kao kohezivnoga čimbenika odražava se i u činjenici da se etničke skupine (narodi) još i dandanas uvelike razlikuju i razvrstavaju temeljem materinskoga ili prevladavajućega jezika u govoru skupine.⁹ Stoga je jezik važan alat politike, tj. vladajuće ideologije, kako one u jedno- (homogenim), tako i one u višenacionalnim (heterogenim) državama; u potonjima tim više što je obično sredstvo postizanja prevlasti određene etničke skupine.¹⁰ Kao i sve druge pojave u političkoj zajednici, tako je i jezik država uvijek nastojala standardizirati i normirati u svrhu korištenja istoga kao sredstva društvene integracije (školstvo) i homogenizacije (državna administracija)¹¹, što se postiže jezičnim

⁶ Danas su ti utjecaji sve češće odraz suvremenih tehnoloških dostignuća, koja zbog univerzalne primjene i internacionalizacije znanosti održavaju, ako ne i pojačavaju, prevlast engleskoga jezika u gotovo svim porama društva. Na kulturnoj je razini to ponajprije posljedica procesa amerikanizacije i versternalizacije, koji snažniji zamah zadobivaju završetkom Drugoga svjetskoga rata i početkom američke geopolitičke prevlasti. Anthony Giddens, *Odbjegli svijet. Kako globalizacija oblikuje naše živote*, Naklada Jesenski i Turk (2005), 27–28.

⁷ Alexander D. Hoyt, „Language and Identity“, *Suvremena lingvistika* 41–42 (1996), 221.

⁸ Anita Sujoldžić, „Istrian identities and languages in contact“, *Suvremena lingvistika* 65/1 (2008), 28–29.

⁹ Jadranka Grbić, „Jezik i govor kao komponenta pripadnosti zajednici (ogled o jeziku i identitetu)“, u: Ružica Čičak-Chand, Josip Kumpres (ur.), *Etničnost, nacija, identitet – Hrvatska i Europa*, Naklada Jesenski i Turk (1998).

¹⁰ To je vidljivo na primjeru Prve Čehoslovačke Republike u kojoj su Česi kao trostruko brojniji i politički znatno bolje institucionalizirani narod nametali slovačkom dijelu stanovništva češki jezični standard, niječući suverenost slovačkoga jezika. Gabriela Múcsková, „The ideology of bourgeois nationalism and its reflections on language planning in the development of standard Slovak“, *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 43/1 (2017), 125–141.

¹¹ Branka Barić, „Nova država – nova jezična politika“, *Kroatologija* 5 (2014), 25–27.

planiranjem, odnosno upravljanjem.¹² U tom procesu veliku odgovornost imaju i javni mediji, koji najviše utječu na oblikovanje javnoga diskursa, nerijetko i u suradnji s vlastima.¹³

Ruska je politička elita zahvaljujući demografskoj prevlasti Rusa i kadroviranju etničkih Rusa diljem Sovjetskoga Saveza uspjela nametnuti ruski jezik i u republikama s manjinskom ili zanemarlivom ruskom populacijom¹⁴, sustavno potiskujući prevladavajuće područne jezike iz javne uporabe jezičnom rusifikacijom (porusivanjem¹⁵) i kulturnom politikom rusijanizacije.¹⁶ U ovom se radu obrađuje jezični vid te politike.

2. Povijesna pozadina rusifikacije

Prvi institucionalni oblik porusivanja proveo je još 1552. godine car Ivan IV. Vasiljevič Grozni uključivanjem pokorenoga Kazanjskoga Kanata¹⁷ u sastav Ruskoga Carstva, provodeći rusifikaciju u sklopu pokrštavanja muslimanskoga stanovništva, nudeći

¹² Petar Vuković, „Vijeće za normu i teorije upravljanja jezikom“, *Suvremena lingvistika* 82 (2016), 219–235.

¹³ Lada Badurina, „Neke odlike jezika u suvremenoj hrvatskoj publicistici“, *Filologija* 30–31 (1998), 426.

¹⁴ Kao što su većinski muslimanske republike Srednje Azije koje i jesu predmet ovoga razmatranja.

¹⁵ Bratoljub Klaić, „Rječnik stranih riječi“, *Zora* (1962), 1285.

¹⁶ Jones, *Myth*, 12–14.

¹⁷ Srednjovjekovna tatarska država nastala raspadom Zlatne Horde u prvoj polovici XV. stoljeća sa središtem u gradu Kazanju. Zbog čestih upada kazanjskih kanova na prostor Ruskoga Carstva moskovski veliki knez Ivan III. zauzima 1487. Kazanj i njegovi kanovi postaju vazali ruske države. Nakon neuspješne opsade Moskve 1521. u suradnji s Krimskim Kanatom, Kazasi su 1524. priznali protektorat Osmanskoga Carstva. „Kazanjski Kanat“, Hrvatska enciklopedija Leksikografskog zavoda „Miroslav Krleža“ (<https://enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=31025>, pristupljeno 27. 4. 2020.).

povlastice plemićima koji poruse svoja imena.¹⁸ Novi val rusifikacije zahvatio je kazaška područja u šezdesetim i sedamdesetim godinama XIX. stoljeća, uzrokujući odljev određenoga dijela stanovništva prema kineskoj granici. Porazom u Krimskom ratu ruska vlast u Poljskoj postavlja proruski usmjerenoga Aleksandra Wielopolskoga, zbog čije vladavine izbija oružana pobuna 1863. poznata kao Siječanjski ustanak. Pobuna je ugušena, a ruska je vlast Poljake kaznila zemljišnom reformom kojom je ukinula kmetstvo, pogodujući pri dodjeli zemlje seljacima i plemićima odanima vlasti.¹⁹ Usporedno se provodila i reforma školstva, koja je za vrhunca u osamdesetim godinama XIX. stoljeća izbacila poljski jezik iz pučkih škola, posljedica čega je bilo narodno i političko osvješćivanje Poljaka koje se u sljedećem desetljeću pokazalo osnivanjem prvih poljskih političkih stranaka.²⁰ Jednako tako, Carska Rusija provodi politike rusifikacije i na području Bjelorusije, Besarbije (od 1829.²¹), Finske (od 1899.²²), Ukrajine (od 1709.²³), Litve (od raspada Poljsko-litavske unije kra-

¹⁸ Posljedica čega je danas značajan udio Rusa u širem moskovskom području s imenima turskoga (tatarskoga) podrijetla. Nadir Devlet, „A specimen of Russification: The Kazan Turks (Tatars)“, *Central Asian Survey* 2/3 (1983), 79.

¹⁹ Juliusz Bardach, Boguslaw Lesnodorski, Michal Pietrzak, *Historia państwa i prawa polskiego* (1987), 389–394.

²⁰ „Russification policies“, *Encyclopaedia Britannica* (<https://www.britannica.com/place/Russia/Russification-policies>, pristupljeno 27. 4. 2020.); Maciej Janowski, *The Rise of Positivism: Polish Liberal Thought Before 1918*, Central European University Press (2004), 166.

²¹ Charles King, *The Moldovians: Romania, Russia, and the Politics of Culture*, Hoover Institution Press (2000), 248–249.

²² Karl Alenius, „Russification in Estonia and Finland Before 1917“, *Faravid* 28 (2004), 181–194.

²³ Juliane Besters-Dilger, *Language Policy and Language Situation in Ukraine. Analysis and Recommendations* (2009), 7–8.

jem XVIII. st.²⁴) i Urala²⁵. Razmjer tih politika najvidljiviji je na primjeru Bjelorusije, u kojoj prema popisu stanovništva 2009. 72 % stanovništva govori ruski, a 23 % bjeloruski jezik, što i ne čudi s obzirom na to da predsjednik Aleksandar Grigorjevič Lukašenko (na vlasti od 1994.) i dalje provodi porusivanje.²⁶

Uspostavom SSSR-a Lenjin preuzima carističko načelo „Jedan car, jedna vjera, jedan jezik“, centralizirajući svu političku moć u Moskvi te ne odustajući od proruskih politika na svim područjima društva, koje se provode u dvije faze: prvu etapu predstavljala je politika „korenizacije“ u dvadesetim godinama XX. stoljeća, kojom se omogućuje uporaba nacionalnih jezika i promiču ideje etničkoga partikularizma²⁷ u cilju obuzdavanja rastućega ruskoga šovinizma prema neruskim narodima²⁸, dok se svrgavanjem Velija Ibrahimova i vodstva Krimске ASSR²⁹ 1929. i promjenom republičkih vlasti u Ukrajini 1933. ponovno oživljava rusifikacijska politika, koja se

²⁴ U Litvi je 1865. – 1904. bila zabranjena uporaba litavskoga jezika. A. S. Stražas, „Lithuania 1863-1893: Tsarist russification and the beginnings of the modern Lithuanian National Movement“, *Lituanus* 42/3 (1996; http://www.lituanus.org/1996/96_3_03.htm#ref, pristupljeno 27. 4. 2020); Theodore R. Weeks, „Russification and the Lithuanians, 1863-1905“, *Slavic Review* 60/1 (2001), 96–114.

²⁵ Brojni manji uralski jezici preživjeli su jedino u obliku toponima i hidronima Povolžja i Urala. Eugene Helimski, „The Northwestern Group of Finno-Uralic Languages and its Heritage in the Place Names and Substratum Vocabulary of the Russian North“, *Slavica Helsingiensia* 27 (2006).

²⁶ Unatoč višestoljetnoj uporabi bjeloruskoga jezika, koji je bio službeni jezik Poljsko-litavske unije u XVI. stoljeću, s tim da najraniji spomen bjeloruskoga potječe iz 1229. godine. Između 1859. i 1905. bilo je zabranjeno tiskanje i objavljivanje na bjeloruskom, premda je za popisa 1897. gotovo šest milijuna ljudi navelo bjeloruski kao materinski jezik. „Why Belarusians Don't Speak Their Native Language“ (<https://belarusfeed.com/belarus-explained-belarusian-language/>, pristupljeno 27. 4. 2020.); Julija Brel, „The Failure of the Language Policy in Belarus“, *New Visions for Public Affairs* 9 (2017), 59–74.

²⁷ Juri Slezine, „The USSR as a Communal Apartment, or How a Socialist State promoted Ethnic Particularism“, *Slavic Review* 53/2 (1994), 414–452.

²⁸ Rogers Brubaker, „Nationhood and the National Question in the Soviet Union and Post-Soviet Eurasia“, *Theory and Society* 23 (1994), 47–78.

²⁹ ASSR ili Autonomna Sovjetska Socijalistička Republika.

dosljedno provodila do sredine osamdesetih i bila glavnim homogenizacijskim čimbenikom sovjetskoga mnogoetničkoga društva.³⁰ Drugim riječima, rusifikacija je bila jezična sastavnica politike sovjetizacije, koja je kroz (popularnu) kulturu i medije gradila imaginarij sovjetskoga utopizma.³¹

3. Zemljopisni, povijesni i jezični okvir Srednje Azije

Srednja Azija predstavlja geografsku regiju u središtu Euroazije i, uz Sjevernu Aziju (jug Rusije, Mongoliju i SI Kine), njezin najkontinentalniji dio. Prostire se od sibirskoga juga na sjeveru do iranske, afganistanske i pakistanske granice na jugu, od kineskoga Xinjianga i Tibeta na istoku do Kaspijskoga mora na zapadu. Uključuje teritorij pet država: Kazahstana, Kirgistana, Tadžikistana, Turkmenistana i Uzbekistana.³² Perzijski dometak *-stan* u nazivima država označava pripadnost zemlje pojedinom narodu (Kirgistan kao „zemlja Kirgiza“ itd.)³³ U širem smislu, Srednja Azija predstavlja područje Turkestana, koji objedinjuje i zapadne dijelove Mongolije, Xinjianga i Tibeta te sjever Pakistana (Kašmir) i Afganistana

³⁰ Ružica Čičak-Chand, „Etnički konflikt i načini njegova rješavanja“, *Migracijske teme* 11 (1995), 11.

³¹ Dubravka Oraić-Tolić, „Hrvatski kulturni stereotipi. Diseminacija nacije“, u: Dubravka Oraić-Tolić, Ernő Kulcsár Szabó (ur.), *Kulturni stereotipi. Koncepti identiteta u srednjoeuropskim književnostima*, FF press (2006), 32.

³² „Central Asia“, *Encyclopaedia Britannica* (<https://www.britannica.com/place/Central-Asia>, pristupljeno 27. 4. 2020.).

³³ Paul McFedries, „stans“, *World Spy* (<https://wordspy.com/index.php?word=stans>, pristupljeno 27. 4. 2020.).

i kao takav odgovara definiciji „Sovjetske Srednje Azije“.³⁴ Pojam „Srednja Azija“ (*Asie centrale*) prvi spominje pruski prirodoslovac Alexander von Humboldt, za prostor pet stupnjeva sjeverno i južno od 44. usporednice, navodeći i njegove reljefne granice: Hindukuš i Pamir na jugu, Kaspijsko jezero na istoku i Altajsko gorje na sjeveru.³⁵ Klimatski se radi o vrlo sušnom (aridnom) području na kojem prevladavaju hladni podtipovi pustinjske i stepske klime s kontinentalnošću kao glavnim klimatskim čimbenikom. Hidrogeografski, srednjoazijski bazen prostor je endoreičkoga (unutrašnjega) otjecanja s travnatom stepskom vegetacijom u porječjima većih rijeka.³⁶

Prostor Srednje Azije oličenje je nomadskoga stočarstva i nomadskoga načina života, koji se uz manje promjene i određeni stupanj modernizacije održao do današnjih dana, napose u Mongoliji i Afganistanu.³⁷ U predislamskom razdoblju Srednju Aziju naseljavaju iranska plemena te ona predstavlja areal istočnoiranskih jezika³⁸,

³⁴ Petar Kurečić, „The New Great Game: Rivarly of Geostrategies and Geoeconomics in Central Asia“, *Hrvatski geografski glasnik* 72/1, 24. Pojam „Sovjetske Srednje Azije“ bio je uvriježen u međunarodnom tisku za vrijeme SSSR-a, premda u znanstvenim okvirima nije prihvaćen izvan SSSR-a. Bill Keller, „Afghan Cadets Reportedly Riot in a Capital in Soviet Central Asia“, *The New York Times* (<https://www.nytimes.com/1989/01/05/world/afghan-cadets-reportedly-riot-in-a-capital-in-soviet-central-asia.html>, pristupljeno 27. 4. 2020.); James Rupert, „The Strange State of Soviet Central Asia“, *The Alicia Patterson Foundation* (<https://aliciapatterson.org/stories/strange-state-soviet-central-asia>, pristupljeno 27. 4. 2020.)

³⁵ Alexander von Humboldt, *Asie centrale*, Gide (1843), 17 (<https://archive.org/details/asiacentralerec03humbgoog>, pristupljeno 27. 4. 2020.).

³⁶ Kenneth E. Spaeth, Mark A. Wertz, D. Phillip Guertin, Jiagou Qi, Geoffrey M. Henebery, Jason Nesbit, Tlektes I. Yespolov, Marat Beksultanov, „Hydrology and Erosion Risk Parameters of Grasslands in Central Asia“, u: Garik Gutman, Jiquan Chen, Geoffrey M. Henebery, Martin Kappas (ur.), *Landscape Dynamics and Drylands across Greater Central Asia: People, Societies and Ecosystems*, Springer (2020), 125–127.

³⁷ „Nomadism“, *Encyclopaedia Iranica* (<http://www.iranicaonline.org/articles/nomadism>, pristupljeno 27. 4. 2020.).

³⁸ Podskupine: pamirski i paštunski jezici (<https://glottolog.org/files/glottolog-2.7/east2704.html>, pristupljeno 28. 4. 2020.).

ostavljajući značajan utjecaj na rusku etnologiju³⁹. Strateški povoljan položaj na putu svile u srednjem vijeku kao poveznice Dalekoga istoka i Europe doprinio je razvoju trgovine i potaknuo bogatu kulturnu razmjenu⁴⁰ koja je ostavila značajan utjecaj i u uralo-altajskom jezičnom bazenu.⁴¹ Kao rezultat toga i prodora turskih plemena stvara se zajednička jezična porodica turkijskih jezika, koji uključuju i tatarski i čuvaški oko Altaja, jakutski u središnjem Sibiru te turski⁴², a koja pripada skupini euroazijskih jezika. Danas ti jezici imaju oko 55 milijuna govornika, među njima najviše uzbečki (tridesetak milijuna⁴³), a najmanje turkmenski (više od 5,5 milijuna). U Kazahstanu, Kirgistanu i Tadžikistanu ruski je drugi službeni jezik, a na cijelom srednjoazijskom području broji ne više od šest milijuna govornika⁴⁴, premda je značajan u gospodarstvu i diplomaciji. Osim kao rusko zaleđe⁴⁵, regija je u drugom desetljeću XXI. stoljeća pod sve snažnijim kineskim gospodarskim i političkim utjecajem (Pojas i put, Šangajski pakt⁴⁶).

³⁹ N. A. Rast, „Russians in the Medieval Iranian Epos“, *The American Slavic and East European Review* 14/2 (1955), 260–264.

⁴⁰ Borna Fuerst-Bjeliš, *Sredozemlje*, Prirodoslovno-matematički fakultet Sveučilišta u Zagrebu (2014), 33.

⁴¹ Paolo Agostini, „Language reconstruction – applied to the Uralic languages“, *Migracijske teme* 15/1–2 (1999), 63–153.

⁴² Krajnje sjeverozapadno izduženje Irana odvaja istok Turske od najzapadnijih dijelova Turkmenistana kao područja turkijske jezične skupine. Bernard Comrie, Stephen Matthews, Maria Polinsky, *Atlas jezika*, Stanek (2004), 48–49.

⁴³ „Demographic situation in the Republic of Uzbekistan“, Državni statistički ured Republike Uzbekistan (<https://stat.uz/en/press-center/news-committee/8337-6246246-2>, pristupljeno 28. 4. 2020.).

⁴⁴ Robert Greenail, „Russians left behind in Central Asia“, *BBC News* (<http://news.bbc.co.uk/2/hi/asia-pacific/4420922.stm>, pristupljeno 28. 4. 2020.).

⁴⁵ „Why Russia Will Send More Troops to Central Asia“, *Stratfor* (<https://worldview.stratfor.com/article/why-russia-will-send-more-troops-central-asia>, pristupljeno 28. 4. 2020.).

⁴⁶ Andrew Scheineson, „The Shanghai Cooperation Organization“, *Backgrounder* (https://web.archive.org/web/20101008081727/http://www.cfr.org/publication/10883/shanghai_cooperation_organization.html, pristupljeno 28. 4. 2020.).

4. Rusifikacija pod sovjetskom čizmom

Iako su sovjetski boljševici još za revolucionarne 1917. obećavali slobodu ispovijedanja vjere, pravo naroda na samoodređenje i „jednakost i suverenost svih naroda Rusije“⁴⁷, zabrana šerijatskih sudova i ukidanje pravne valjanosti muslimanskoga običajnoga prava i početak deislamizacijske politike donošenjem Protuislamskih zakona 1929.⁴⁸ predstavljali su uvertiru u jezične progone koji će uslijediti u narednim desetljećima. Zamahom „korenizacije“ krajem 1920-ih, smanjen je otpor neruskih naroda prema središnjoj vlasti, no kadroviranje ne-Rusa na više položaje u pojedinim partijama prijetilo su pobunom vladajuće „ruske struje“ (koja je većim dijelom i iznijela Revoluciju 1917.) sovjetskoga upravnoga aparata, koja bi delegitimizacijom „korenizacije“ mogla ugroziti i samu opstojnost SSSR-a ili dovesti do prevrata unutar partijske strukture.⁴⁹

Forsiranje ruske književnosti, povijesti⁵⁰ i kulture u školstvu⁵¹

⁴⁷ Olaf Caroe, *Soviet Empire. The Turks of Central Asia and Stalinism* (1953), 105.

⁴⁸ Sovjeti su islam držali „primitivnom i fanatičnom religijom“ koja je „kaotičan spoj kršćanskih, židovskih i poganskih doktrina“, što se i ocrtava u govoru prvoga sekretara Azerbajdžanske Komunističke Partije, Džafara Abbasoviča Bagirova, u Bakuu 14. srpnja 1950., u kojem Muhammeda opisuje kao „predstavnik feudalno-merkantilističke aristokracije Meke koji se okoristio islamom za ujedinjenje arapskih plemena i održavanje vlastite moći“. Sergej P. Tolstov, *On the Traces of the Ancient Civilisation of Khwarezm* (1949), 221–222.

⁴⁹ George Liber, „Korenizatsiia: Restructuring Soviet nationality policy in the 1920s“, *Ethnic and Racial Studies*, 14/1 (1991), 15–23.

⁵⁰ Sovjetska historiografija provodi i rusofilnu reviziju povijesti neruskih naroda, napose onih centralnoazijskih, nastojeći pritom što je moguće dosljednijom primjenom znanstvene metode opravdati svoje postupke. Tako moskovski Centralni komitet Komunističke partije izdaje 9. kolovoza 1944. direktivu upućenu tartarskom pokrajinskom komitetu u kojoj zahtijeva „provedbu znanstvene revizije povijesti Tartarije, izbacivanje ozbiljnih nedostataka i pogrješki nacionalnističkoga karaktera koje su počinili pojedini pisci i povjesničari u proučavanju tartarske povijesti“. *Propagandist*, 13/14 (1944), 22.

⁵¹ Etikete „protunarodnoga“, „buržujškoga“ i „reakcionarskoga“ dijele se nacionalnim epovima (kirgiškom Manasu, azerbajdžanskom Dede Korkutu, tj. turkmenskom Korkut Ati,

i nametanje ruskoga jezika u javnom prostoru (škole, javni prijevoz, državna uprava, radna mjesta) bile su dvije glavne odrednice poru-sivačke sovjetske politike.⁵² Rusifikacija kao alat u izgradnji umjet-noga sovjetskoga nadnacionalnoga identiteta doživljava vrhunac u razdoblju provedbe tzv. Sovjetskoga revolucionarnoga projekta od četrdesetih do šezdesetih godina XX. stoljeća, kojim se stvarao ideal sovjetskoga patriotizma temeljen na ruskom jeziku, kulturi i običaji-ma.⁵³ Dekretom Kremlja od 13. ožujka 1938. uvedena je obvezujuća uporaba ruskoga jezika pri naučavanju u svim školama na području SSSR-a, pa i u neruskim republikama, koje su dotad uživale određe-na prava u naučavanju državne ideologije (marksizam – lenjinizam) na narodnim jezicima.⁵⁴ Svaki sovjetski građanin koji je težio napre-dovanju u svojem poslu morao se aktivno služiti ruskim jezikom. Isto se odnosilo i na akademski razvoj te visokoškolsko obrazovanje, što je onemogućilo studiranje većem dijelu maturanata iz srednjoazi-jskih republika.⁵⁵ Indikativna je u svemu tome izjava jezikoslovaca za sovjetske medije s jezikoslovne konferencije u Bakuu 1951., u kojoj među ostalim stoji da je „dužnost lingvista pisanje znanstvenih radova o podrijetlu i povijesti jezika, pri čemu moraju u potpunosti

kao i kazačkom Kublandibatiru), za koje se ističe da „idealiziraju feudalizam“ ili raspiruju nacionalizam. Diana Kudaibergenova, „‘Imagining Community’ in Soviet Kazakhstan. An Historical Analysis of Narrative on Nationalism in Kazakh-Soviet Literature”, *Nationalities Papers: The Journal of Nationalism and Ethnicity*, 41/5 (2013), 839–854.

⁵² Terry Martin, „The Russification of the RSFSR“, *Cahiers du Monde russe*, 39/1–2 (1998), 99–117.

⁵³ Juliane Furst, Polly Jones, Susan Morrissey, „The Relaunch of the Soviet Project, 1945–1964.”, *The Slavonic and East European Review* 86/2 (2008), 202–207.

⁵⁴ Uriel Weinreich, „The Russification of Soviet Minority Languages“, *Probs. Communism* 46/2 (1953).

⁵⁵ Slikoviti su u tom slučaju podatci kazačkoga državnoga sveučilišta, na kojem su 1947. svega 17 % studenata činili Kazaci te uzbečkoga državnoga sveučilišta, na kojemu su od 1100 diplomanata između 1927. i 1947. svega polovicu činili Azijati. „National and cultural development under communism“, CIA-RDP78-02771R0002000900002-6 (lipanj 1957.), deklasificirano 24. kolovoza 1999. (<https://www.cia.gov/library/readingroom/document/cia-rdp78-02771r0002000900002-6>, pristupljeno 27. 4. 2020.).

favorizirati utjecaj ruskoga jezika“.⁵⁶

5. Zaključak

Zbog brojnosti i raznorodnosti naroda i etničkih zajednica pod sovjetskom kapom, rusifikacija je u različitim republikama i među raznovrsnim zajednicama provedena šarolikom učinkovitošću. Dok su manje etničke skupine europskoga dijela Rusije značajno rusizirane, neruski Slaveni poput Ukrajinaca i Poljaka pokazali su uspješan otpor sovjetskoj jednojezičnoj represiji.⁵⁷

Jednako tako, politika porusivanja nije postigla željeni uspjeh u srednjoazijskim republikama, u kojima raspadom SSSR-a dolazi do dokidanja rusifikacije u obrazovnom sustavu.⁵⁸ Ipak, svojevrsna „uvjetovana rusifikacija“ nastavlja se na gospodarskom planu, u kojem Rusija pri sklapanju trgovačkih i carinskih dogovora inzistira na dvojezičnosti, a sličan model primjenjuje i Kina, čiji kapital sve više prodire u Središnju Aziju kao dio nove kineske geopolitičke inicijative „Pojas i put“.⁵⁹

⁵⁶ Petr Dostál, Hans Knippenberg, „The ‘Russification’ of ethnic minorities in the USSR“, *Soviet Geography*, 20/4 (1979), 197–219.

⁵⁷ Barbara A. Anderson, Brian D. Silver, „Estimating russification of ethnic identity among non-Russians in the USSR“, *Demography*, 20 (1983), 461–489

⁵⁸ Galina M. Yemelianova, „Shaimev’s ‘Khanate’ on the Volga and its Russian Subjects“, *Asian Ethnicity* 1/1 (2000), 37–52.

⁵⁹ Sansar Cakirmaa, „Comparative Institutionalised Bilingualism in Kazan, Russia and Ürümqi, China“, *Europe-Asia Studies*, 71/9 (2019), 1532–1561.

Soviet russification of the Central Asia

Abstract: The paper elaborates linguistic repression of the Central-Asian Soviet Socialist Republics (Kazakh, Kirghiz, Tajik, Turkmen and Uzbek) by central Soviet communist authorities in view of decades-long russification policies, especially during the Soviet Project in the period of 1950s and 1960s. By studying historical origins of the russophile language policy in the course of Imperial Russia, as well as observing its connections not only with both cultural and anti-religious policies, but also biased pseudoscientific revisions of history of the non-Russian people in the USSR, it is concluded that those policies were either failure or partial success, following their abolishing by the establishment of independent Central-Asian states after the dissolution of the Soviet Union.

Key words: *USSR, Central Asia, russification, linguistic repression, linguistic ideology, language policy*

Bibliografija

Bernard Combrie, *Languages of the Soviet Union*, Cambridge University Press (1981).

Dubravko Škiljan, *Jezična politika*, Naprijed (1998).

Matej Križanec, *Rusifikacija in sovjetizacija Srednje Azije s podudarkom na jezikoslovni politiki*, Filozofska fakulteta Univerza v Ljubljani (2017).

Polly Jones, *Myth, Memory, and Trauma: Rethinking the Stalinist Past in the Soviet Union, 1953–70*, Yale University Press (2013).

Sevket Akyildiz, Richard Carlson, *Social and Cultural Change in Central Asia: The Soviet Legacy*, Routledge (2014).

Theodore R. Weeks, „Russification: Word and Practice, 1863-1914“, *Proceedings of the American Philosophical Society* 148/4, 471–489.

Theodore R. Weeks, *Russification / Sovietization*, Institute of European History (2011).